

COVID-19 ÜZERİNE TEMEL SOSYAL TARTIŞMALAR VE TÜRKİYE'NİN ALDIĞI TEDBİRLERE AİT BİR ÇERÇEVE

Erkin ARTANTAŞ¹
Hakan GÜRSOY²

Özet

Tüm dünya üzerinde birçok ülkede veya kıtalarda görülen ve etkisi geniş bir alana yayılan salgın hastalıklara "Pandemi" adı verilmektedir. Bu salgın hastalıklar ortaya çıktıklarında maalesef toplumlarda paniğe ve korkuya yol açmaktadırlar. Pandemi'nin yoğun yaşandığı ülkeler bununla baş edebilmek için gücü nispetinde birçok ekonomik tedbirler almaya çalışmakta ve en az hasarla bu süreci atlarmaya çalışmaktadırlar. Bugün, COVID-19 ilk olarak Çin'de ortaya çıktı. Daha sonra ABD, Brezilya, Meksika, İngiltere, İtalya, Fransa, İspanya, Almanya, Rusya, Hindistan, Pakistan, İran vb. birçok ülkede etkilenen kişi sayısı (vaka sayısı) olarak ön plana çıkmıştır. Maalesef Türkiye'de, COVID-19'dan etkilenen ülkeler arasında yerini almıştır. Türkiye, salgınla mücadele etmek için çeşitli tedbirler almakta ve asgari hasarla atlarmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, zorunlu eğitimin durdurulması, işyerlerinin kapatılması veya sokağa çıkma yasağı gibi uygulamaların bazı ekonomik ve psikolojik problemlerle ilgili olarak insanı etkilediği bir gerçektir. Türkiye oluşturulan "Bilim Kurulu" ile salgının yayılmasını önlemeye çalışırken aldığı ekonomik tedbirlerle toplumunda yani vatandaşlarında bu süreci en az hasarla atlarması için birtakım önlemler almaya çalışmaktadır. Devletin aldığı idari önlemlerin, vatandaşların kurallara, yani devlet-vatandaş dayanışmasına ve işbirliğine uyması sonucunda asgari zararlar aşılabacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pandemi, Salgın Hastalık

Jel Kodları: F02, H1, I1, J2, J6, K3

BASIC SOCIAL DISCUSSIONS ON COVID-19 AND A FRAMEWORK OWN TAKEN TO MEASURES TURKEY'S

Abstract

Epidemic diseases that are seen in many countries or continents all over the world and spread over a wide area are called "Pandemic". When these epidemic diseases occur, they unfortunately cause panic and fear in societies. Countries with a pandemic intense are trying to take many economic measures in proportion to their power in order to cope with this and try to overcome this process with the least damage. Today, COVID-19 first appeared in China. Then the USA, Brazil, Mexico, England, Italy, France, Spain, Germany, Russia, India, Pakistan, Iran etc. has come to the forefront as the number of people (number of cases) affected in many countries. Unfortunately, Turkey has taken its place among the countries affected by the COVID-19. Turkey, taking various measures to combat the epidemic and it is trying to bypass out with minimal damage. It is also a fact that practices such as the cessation of compulsory education, closure of workplaces or curfews confronted, in terms of with some economic and psychological problems affects the human being. Turkey has trying to prevent the spread of the epidemic with the Scientific Committee established and is trying to take some measures to overcome this process with the least damage in the society with the economic measures it takes. It is considered that the administrative measures taken by the state will be overcome with minimum damage as a result of citizens' compliance with the rules, that is, state-citizen solidarity and cooperation.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Epidemic diseases.

Jel Kodları: F02, H1, I1, J2, J6, K3

¹ Dr., Sağlık Bakanlığı, orcid no:000-0003-1628-9518, drerkinartantas@gmail.com

² Dr., HG Eğitim ve Danışmanlık, orcid no:0000-0002-9800-0265, hkngsry44@gmail.com

GİRİŞ

2019 yılının sonlarına doğru dünya yeni bir salgın hastalık vakası ile karşı karşıya kaldı. Bu salgın hastalık sadece 4 ay gibi bir sürede 200'ün üzerinde ülke ve bölgeye yayılarak milyonlarca insanı etkisi altına aldı. Virüsün bulaşıcı olması, hızlı yayılması ve ölümcül olması küresel zorlukları beraberinde getirmiş ve bunun sonucunda birçok ülke "kilitlenmeye" girmişti. Kilitlenmeler genellikle evde kalmayı, işletmeleri kapatmayı veya evden çalışmayı ve başkalarıyla fiziksel temastan kaçınmayı zorunlu kılmişti. Bu salgın, hastalık ve hastaneye yatış gibi fiziksel ya da finansal güvensizliğin yanı sıra korku ve yalnızlık gibi psikolojik etkileri de beraberinde getirdi. Vatandaşların, kurumsal güvenleri, ulus ve hükümete karşı tutumları, fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve öznel iyi oluş durumlarının ne seviyede olduğu veya nelere yol açtığı, açmaya devam edeceği hakkındaki bilgiler ilerleyen dönemde kendini ancak tam olarak gösterebilecektir (Sibley et al., 2020).

İşte COVID-19 denilen, yani koronavirüs olarak da adlandırılan bu yeni salgın hastalığa ait ilk vakalar, Çin'in Hubei eyaletinde 11 milyonluk bir şehir olan Wuhan'da ortaya çıktı. Çin'in merkezindeki bu şehirde bulunan sağlık personelleri, 8 Aralık 2019'da sırrı bilinmeyen gizemli bir patojenin neden olduğu ilk pnömoni vakalarını tespit ettiler. Tarih 31 Aralık 2019'u gösterdiğinde araştırmacılar vakaların çoğunluğunun deniz ürünleri ve canlı hayvanlar satan bir toptan pazarın etrafında toplandığını fark ettiler. Süratle burayı kapattılar ve sebebini bulmak için hızlı bir şekilde çalışmalara başladılar. Tarihler 7 Ocak 2020'yi gösterdiğinde yeni bir tür koronavirüs (2019-nCoV) izole ettiklerini dünyaya duyurdular. Seyahatleri ve toplantıları yasaklayıp şehri karantina altına aldılar. Çinli yetkililerin uluslararası topluma salgını hızlı bildirmeleri, geçmiş salgınlardan ders alınması, Çin ve dünyadaki yetkililerin acil eylem planları salgının daha kötü olmasını önledi. Ancak bununla birlikte yeni koronavirüs dünyaya yayıldı (Greener, 2020).

Kısa sürede dünyanın her tarafına yayılan COVID-19 insanoğlunu tehdit etmeye başladı. Hükümetler, kurumlar ve vatandaşlara vaka sayılarını azaltmak, hayatı normale çevirmek için önemli görevler düşmektedir. Türkiye bu konuda kararlı adımlar attı ve atmaya devam etmektedir. Bir taraftan salgın hastalıkla mücadele ederken diğer taraftan öteki ülkelerle bilgi ve tecrübe paylaşımı yapmakta koordineli çalışmaktadır. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan koordinasyon ve destek merkezi 7 gün 24 saat hizmet vermeye devam etmektedir. Hem diğer kurumlarla hem de yabancı ülkelerin ilgili makamlarıyla sürekli koordine halinde bulunmakta ve yurt dışında bulunan vatandaşlara ulaşım tahliyelerine çalışmaktadır. Bu şekilde koordine kurarak birçok ülkede bulunan vatandaş ve öğrencileri ülkemize getirmiştir. Bu salgın hastalık bize gösteriyor ki, yıllar boyunca etkilerini daha birçok alanda gösterme kapasitesine sahip bulunmaktadır. Yine bu COVID-19 salgını sonrasında, küresellik taşıyan yaygın eğilimlerin neler olacağı, hangi sistemle karşı karşıya kalınacağı, ülkemizi hangi tür tehdit veya fırsatların bekleyeceği hususlarında akademisyenler tarafından yapılacak analiz ve çalışmalar önem arz ettiği bilinmelidir (Çavuşoğlu, 2020).

Ancak bu yeni değildir ve dünya üzerinde geçmişten günümüze kadar insanoğlu birçok salgın hastalıkla karşı karşıya kalmıştır. Bu hastalıklara veba salgını, viral kanamalı ateş salgını, kolera salgını, çiçek hastalığı salgını, tifüs salgını, İspanyol gribi salgını, HIV-AIDS salgını, SARS salgını, domuz gribi salgını ile ebola salgını gibi milyonlarca insanın ölümüne yol açan hastalıkları örnek olarak sayabiliriz. Bu hastalıklar, birçok insanın ölmesinin yanı sıra toplumlarda ürkütücü korku ve paniğe yol açmış ve hatta bunun ötesinde bu salgın hastalıklar toplumlarda büyük değişimlere yol açmışlardır (Terzioğlu, 2020).

1. COVID-19'A KÜRESEL BAKIŞ

İnsanoğlunu etkisi altına alan birçok ülke veya kıta'da kendini gösteren, insanlar arasında birbirilerine kolayca ve sürekli bir şekilde ve hızla geçebilme yeteneğine sahip olan bu salgın hastalıklar Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak nitelendirilmiştir. Hastalığın insandan insana hızlı ve kolay bulaşabilmesi ve seri bir şekilde yayılması globalleşen dünyada ülkelerde ciddi tehlikelere yol açmaktadır (Aktürk, 2020).

Dünyada meydana gelen salgın hastalıklarla baş edebilmede halk sağlığı kurumlarının rolü oldukça önem taşımaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşmiş Milletler'in kurulmasından sonra 7 Nisan 1948'de kurulan ve küresel bir sağlık örgütü olan DSÖ bu konuda atılan en büyük adımdır. Kurulduktan sonra ilk öncelikleri tüberküloz ve zührevi hastalıklar gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek olan DSÖ ilerleyen yıllar içerisinde insan nüfusu arasındaki birçok hastalığı önemli bir başarıyla ortadan kaldırmaya çalışan bir kuruluş olmuştur. Örneğin DSÖ, 1977 yılında çiçek hastalığını ortadan kaldırma kampanyası gerçekleştirmiştir. DSÖ, akut sağlık acil durumlarının etkisini azaltma ve yüksek etkili bulaşıcı hastalıkların ortadan kaldırılması için çalışmalarına devam etmektedir. Yine DSÖ, ülkelerdeki halk sağlığı kurumlarına bilgiler vermektedir. Yine son olarak DSÖ yeni koronavirüsü ciddi akut solunum sendromu koronavirüs 2 (SARS-CoV-2) olarak yeniden adlandırmış, "Acil Durum Komitesi" 30 Ocak 2020'de COVID-19'un patlak vermesinin artık uluslararası endişe verici bir halk sağlığı acil durumu kriterlerini karşıladığını kabul etmiş, Çin dışındaki birçok ülke için ve potansiyel olarak eşgüdümlü bir uluslararası çaba gerektiren bir halk sağlığı riski oluşturduğunu söylemiş, insanlık için açık bir tehlike olan bir virüse yönelik araştırmaları hızlandırmak ve finanse etmek için Cenevre'de bir toplantıya ev sahipliği yapmıştır (Glasper, 2020).

Salgın hastalıklar sınırları olmayan küresel hastalıklardır. Uluslararası seyahatler ve ticarete meydana gelen artışlar nedeniyle, küresel bulaşıcı hastalık epidemiyolojisi hızlı bir şekilde gelişmekte ve tüm dünyayı etkisi altına almaktadır. Enfeksiyonların sınırlara saygı göstermediği dünyada bu tür enfeksiyonların kontrolünün uluslararası işbirliği ve koordinasyonu gerektirdiği zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Şu anda yeni bir koronavirüsün ortaya çıkmasıyla birlikte insanların ciddi bir küresel halk sağlığı tehdidiyle karşılaşacağı görülmektedir. Ortaya çıkan bu yeni enfeksiyonu tedavi etmek için etkili bir tedavi veya aşı yoktur. Bu nedenle enfeksiyonun kaynağını kontrol etmeli, erken tanı, izolasyon ve destekleyici tedaviler sağlamalı, raporlama ile temasları izlemeli ve bu verileri eksiksiz olarak DSÖ ile paylaşılması önem taşımaktadır. Sağlık profesyonelleri ortaya çıkan bulaşıcı hastalığın ön saflarında yer almakta ve yayılmasını kontrol altına almaya yardımcı olmak için tavsiye edilen bakım standartlarını ve kanıta dayalı uygulamayı eğitmek ve uygulamakta olup, hastalığın yayılmasını kontrol etmek için hayati önem taşıyan bu süreçte sunulan profesyonel tavsiyeye uymak gerekmektedir (Wood, 2020).

Bu söz konusu salgında etkilenen kesimin insan olduğu düşünülecek olursa, salgınla uluslararası bir iş birliğinin gerekliliği ve bunun şart olduğu unutulmamalıdır. Nitekim Birleşmiş Milletlerin "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi" 06 Nisan 2020 tarihinde COVID-19 pandemisi ile ilgili açıklama yapmıştır. Yayımlanan bu yazıda salgının ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerindeki etkileri ile tavsiyelere yer vermiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bölümünde; salgının aslında küresel bir sağlık tehdidi olduğu, insan haklarının bölünmezliğinin ve birbirine bağlılığının önemini etkili bir şekilde gösterdiği, alınan önlemlerin hareket özgürlüğü ve diğer haklar üzerinde kısıtlamalar getirdiği için insan haklarının korunmasını sağlamak adına makul ve orantılı olması gerektiği, mevcut salgının yoğunluğuyla etkili ve hızlı bir biçimde başa çıkmak için yetersiz donanımına sahip olduğu, dezavantajlı ve ötekileştirilmiş grupların mevcut krizden ciddi şekilde etkilendikleri, yoksulluk içerisinde yaşayanların olumsuz ulusal ve uluslararası ekonomik durumun orantısız yükünü taşıdıkları, eğitime zorunlu olarak çevrimiçi olarak devam etmek için çaba harcandığı, bu durumun ekipmanlara erişimdeki eşitsizlik nedeniyle zengin ve yoksul öğrenciler arasındaki eğitim eşitsizliklerinin derinleşmesi riskini de beraberinde getirdiği, ailelerin tecrit veya karantinada olduğu koşullarda kadınların ev içi şiddete karşı daha savunmasız olabilecekleri, yerli halklar, mülteciler, sığınmacılar ile çatışmadan etkilenen ülke veya bölgelerde yaşayan insanların bu salgın esnasında özellikle savunmasız oldukları konularına değinilmiştir. Tavsiyeler bölümünde ise, taraf devletlerin anlaşmalar gereği yükümlülüklerini yerine getirmeleri istenmiş ve alınması gereken önlemler maddeler halinde sıralanmıştır (BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 2020 (Çeviri)(ESHİD).

2. COVID-19'UN TOPLUMSAL YANSIMALARI

COVID-19 adı verilen salgın hastalık tüm dünyayı ekonomide belirsizliklerin yoğun olduğu bir dönemde yakaladı. Bu salgın hastalığın küresel ekonomi üzerinde ne gibi etkilere yol açtığını analiz etmek, onunla baş edebilmek, ekonomiyi tekrar canlandırmak ve toparlanmak için gereklidir. Yine

pandemi sonrasında oluşan krizden güçlü bir şekilde toparlanabilmek amacıyla, küresel sosyal sözleşme kurularak yönetilebilecek yeniden entegrasyon, yapısal reform ve yeni teknoloji gibi üç ana öğe bulunmaktadır. Bu krizden bir an önce çıkmak için bu öğeler her düzeyde güçlü kamu politikaları ile desteklenmelidir. Birçok ülkenin refah seviyesini yükselten hızlı küresel ekonomik büyümeye rağmen, son yıllarda dünyanın birçok yerinde artmakta olan milliyetçilik ile gelir eşitsizliği ve özellikle gelir eşitsizliği ile sağlık hizmetlerine yönelik alanlardaki kamu politikalarının yetersiz olduğu tartışmasız bir gerçeği yansıtmaktadır. Burada kamu politikasının rolünün vurgulanması, sadece parayı vermeyi veya zenginleri vergilendirmeyi ve yoksullara yardım etmeyi amaçlayan hükümet eylemlerinin benimsenmesi değil, dahil olan tüm ülkelerin ortak çıkarları tanınmasını sağlayan yeni bir küresel sosyal sözleşmenin uygulanmasının bir parçası olmaktadır. Aslında yüzyılda bir kez gerçekleşen COVID-19 salgını, geleceğimiz hakkında daha derin düşünmek ve daha akıllıca hareket etme fırsatı sunmaktadır. Bu fırsat, kriz sonrası dönemde halkın refahı için en iyi umudun, ülkelerin dağılma ve tecrit güçleri ile daha fazla parçalanmamaları, işbirliği ve entegrasyonun pozitif güçleri aracılığıyla her zamankinden daha çok bir araya gelmelerinden geçmektedir (Song and Zhou, 2020).

Koronavirüs salgın hastalığı tüm dünyada insanlar üzerinde endişe ve paniğe yol açmıştır. Herkesin hayatında birçok değişiklik yapmasına sebep olan bu salgın, çocuklarda yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitime, büyüklerde ofis çalışması yerine evden çalışma şekline dönüşmüş, öte yandan hastalık hakkında ki bilinmezlik insanlarda kaygı ve endişeleri artırmıştır. Nihayetinde bu salgın hastalık uzmanlar tarafından literatüre “Koronafobi” olarak girmiştir. Sınırlandırılmış ve değişime uğramış olan hayat şartlarına itilen aynı zamanda hastalığa yakalanmaktan endişe duyan insanlar, kısa sürede yakalandıkları bu psikolojik korku ve kaygı sarmalının içerisinden çıkamamaktadırlar (Aksakallı, 2020).

COVID-19 pandemisi bütün dünyada uluslararası endişe duyulan bir halk sağlığı acil durumu ilan ettiğinde, COVID-19 ile mücadele ederken ne öğrenebileceğimizi göz önünde bulundurarak önceki salgınlara göz atmak gerekmektedir. Tarihte daha önce buna benzer meydana gelen salgınlar acil eylem planlarına daha hazırlıklı olmayı ve geçmişten ders çıkarılarak ne gibi önlemler alınması gerektiği konularında yardımcı olmaktadır. Nihayetinde seyahat kısıtlamaları, işyerlerinin kapatılması, sokağa çıkma kısıtlamaları, ülkeler arası sınırların kapatılması ve virüs yoğun bölgelerde karantina uygulaması gibi alınan acil önlem planları ile maske takılması, sosyal mesafe, dezenfeksiyona dikkat vb. toplum ve birey önlemleri virüsle mücadelede geçmişten yararlandığını göstermektedir. Alınan bu önlemler ve elde edilen başarılar aynı zamanda yoğun bir şekilde COVID-19'un yayılmaya başladığı ülkeler için cesaret verici bir olgu meydana getirecektir (Winter, 2020).

COVID-19 enfeksiyonlarıyla baş edebilme ve ölümleri azaltabilmede, sağlık hizmetleri, hükümet ve toplumun birlikte rol oynadığı çok disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Pandemi sürecinde, virüsün doğrudan etkilerinden ziyade ikincil etkilerine dikkat etmek gerekmektedir. COVID-19 krizi artış göstermesi sonrasında, savunmasız nüfusa ve topluluklara önemli ölçüde orantısız yollarla etki edecektir (Quinn and Laws, 2020).

Koronavirüs hastalığının kontrolüne yönelik alınan tedbirler, ekonomik ve politik baskılar nedeniyle, halk sağlığı emirlerini gevşetme yönünde birtakım sonuçlar doğurmaya yönelik inşa edildiğinden gerek kamu gerekse özel tüm kurum ve kuruluşları, işyerlerinde çalışanlarını koruma amaçlı normlar oluşturmak için hazırlık yapmaya sevk etmektedir. Burada “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunları” devreye girerek tüm işverenlerin çalışanlara yönelik riski azaltmak, iş yerlerinin güvenli bir durumda tutulmasını sağlamak için makul adımlar atmasını gerektirmektedir (Barnes and Sax, 2020).

COVID-19 salgını, finansal güvensizlik, bakım yükü ve hapsedilme ilişkili stres gibi sosyal bozulma ile ilgili zorluklardan dolayı çocukların ve ailelerin refahı için akut bir tehdit oluşturmaktadır. Tamamen olmasa da kısmen bu bağlamsal riskin aile sistemlerinin yapılarına ve süreçlerine nüfuz etme yolları nedeniyle, bu zorlukların sonuçlarının uzun süredir devam etmesi olası ihtimaller arasındadır. Doğal ve insan yapımı afetler gibi toplumları tehdit eden tarihsel olumsuzluklar aile yapısını, özellikle çocukları etkilemekte olup bu stres ve belirsizlik döneminde çocuklara güvenlik ve umut sağlamanın bir yolu olarak ailelerin ilişkilerini, ortak inançlarını korumaları ve beslemeleri önem arz etmektedir.

Salgınlar sadece o ülkelerdeki halk sağlığı ve ekonomik istikrarın değil, aile refahının da küresel bir krizini temsil etmektedir. Aile, olağanüstü düzeylerde belirsizlik, kargaşa ve korku ile karşı karşıya kalmakta olup duygusal umut açısından aile liderleri ile bireylerinin, aile kuralları, ritüeller ve rutinleri müzakere etmek üzere ilişkileri önem kazanmıştır (Prime, Wade and Browne, 2020).

COVID-19'un zamanında tespit ve teşhis edilmesi oldukça önemlidir. Virüsün ne olduğu ve tanı koyacak olan hemşireler ve sağlık uygulayıcılarının bu konuda bilgi sahibi olmaları işte bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Tanı koymada ortaya çıkan hatalar birinci basamakta nispeten yaygındır ve bu hatalar hastalara ciddi zararlar vermektedir. Bu nedenle öncelikle COVID-19 semptomları olan hastalara nasıl tanı konacağı ve bu yanlış tanı riskinin nasıl azaltılacağı konusunda tartışmalar yapılmıştır. Bunu azaltmak amacıyla sistematik bir yaklaşım sunmanın önemli olduğu ve aslında çok basit bir konseptte dayanan "Güvenli Uygulamalar" yapılmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Klinik görevlileri yoğun baskı altında kaldıklarında, bu hem teşhis hem de tedavi aşamasında hata riskini artırmaktadır. İşte bu hataları minimuma indirmek için tedavi planına yerleştirilmiş bir tedavi hatası kontrol listesinin kullanılması stratejisi uygulanmalıdır (Silverston, 2020).

COVID-19'un çalışanlara ve çalışma hayatına mutlak etkileri olmuştur. Bu süreçte toplumlar ve toplum çalışanlarının çalışma hayatı bu süreç geçene kadar birlikte bir uyum sürecine girmek zorunda kaldı. Bu hayatın değişmez bir parçası olan fertler, ortaya çıkan birtakım sorunlara çözümler bulabilmek için yeni arayışlara yöneldiler. İster istemez toplum bireylerinin canını yakan ve yaşamlarına kısıtlamalar getiren bu sorunlar hiç kuşkusuz ki firmalar ve çalışanlarına acı dersler çıkarmaları, kısa ve uzun vadede geleceğe dair ipuçları elde etmelerine zemin sağladı. Bu süreçte esnek çalışma koşullarından olan ve ön plana çıkan "uzaktan çalışma" şirketler tarafından tercih edilir oldu. Ancak bu tercih mevcut sistem açıklarından fırsat sağlamaya çalışanlar ve dolandırıcılar tarafından birtakım riskleri beraberinde getirdi. Önümüzdeki dönemlerde de işin uzaktan yönetilmesi için ağların ve verilerin korunması ile bu konuda güvenliğin sağlanması ana konulardan biri olmaya devam edecektir (Deloitte Türkiye, 2020).

Bu salgın hastalık sürecinde sağlık hizmeti psikolojisi (Health Service Psychology) eğitim ve öğretiminde benzeri görülmemiş zorluklar meydana gelmiştir. Ama aynı zamanda bu zorluklar HSP eğitim ve öğretiminin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi ve yeniden tasarlanması potansiyeli, mezunların geleceğin psikolojik sağlık bakım ihtiyaçlarını karşılamaya hazırlanmasına yardımcı olabilecek fırsatları da beraberinde getirmiştir. Başlangıçta birçok eğitim alanı, fiziksel mesafelerin kullanılması, el dezenfektanının kullanılabilirliğinin artırılması, binalarındaki temizlik prosedürlerinin desteklenmesi ve maskelerin veya diğerlerinin izin verilmesi, tavsiye edilmesi veya sağlanması gibi temel konaklama yerleri ile klinik eğitim ve hizmet sunumunu sürdürmeye devam etti. Ancak virüsün hızla yayılması gibi çeşitli nedenlerle bu hizmetler kısmen durduruldu veya askıya alındı. İşte bu aksama ve yetersiz eğitimin telafisi amacıyla uzaktan eğitim yoluyla bu eksiklikler giderilmeye çalışıldı. Başlangıçta teknolojik yetersizlik ve uygulamadaki eksiklikler sorunlara yol açmış olsa da zaman içerisinde bunlar çözüme kavuşturuldu ve fırsat haline dönüştürüldü (Bell et al., 2020).

COVID-19 salgını temizlik ürünleri, koruyucu giysiler, maskeler, ventilatör vb. tıbbi cihazlara ve sağlık malzemelerine talebi beraberinde getirmiştir. Bu hızlı talep artışı, krizin toplum ve küresel ekonomi üzerindeki istikrarsızlaştırıcı etkisi ile birlikte normal arz kaynaklarını aksatmış ve kritik eksikliklere yol açmıştır. Devletler pandemi sürecinde kurdukları merkezler vasıtasıyla politika ve stratejiler geliştirerek bu firmaları mal alım yoluyla desteklemiş ve eksikliklerin tamamlanması ile talebin karşılanmasına çalışılmıştır. Böylece dezenfektanlar, yüz maskeleri, yüz kalkanları, izolasyon önlükleri, ventilatör filtreleri vb. hasta bakımı ve koruma malzemelerinin hızlı tedariki için planlar oluşturulmuştur. Ancak tedarik zincirlerinde yapılan hızlı değişimler sonucunda, üreticiler, mühendisler, düzenleyiciler, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve diğer alıcılar arasındaki iletişimi birbirine bağlayarak ve kolaylaştırarak güvenilir bir tedarik zinciri oluşturulmuştur (Zeidel et al., 2020).

Her ölçekteki bütün firmalar COVID-19 sürecinde çok önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Alınan seyahat yasakları, karantina, iş yerlerinin kısmen veya tamamen kapanması, kayıt dışı ve kayıtsız

istihdam edilen işçilerin gelirleri açısından negatif etkilere yol açmış ve en çok düşük ücretli, vasıfsız, savunmasız olan çalışanları büyük oranda etkisi altına almıştır. Elbette ki işçilerin sağlığı ve güvenliği bir öncelik olmalı ve iş yerlerinde gerekli önlemler alınmalıdır. Mümkün olduğu kadar evde çalışma için gerekli politikalar ve imkânlar sağlanmalıdır. Ancak zorunlu olarak ofislerde çalışanlar için ise mutlaka iş güvenliği ve işçi sağlığı konularında gereken önlemler alınmalı, çalışanlara risklerin ne olduğu ve bununla nasıl mücadele etmeleri gerektiği doğru bir biçimde öğretilmeli, işveren açısından ise bu konudaki yükümlülükleri yerine getirmesi sağlanmalıdır. Yine bu konuda en önemli hususlardan birisi COVID-19' a yakalanan işçilerin çalışma durumlarının iş kazası gibi değerlendirilmesinin işveren sorumluluğu olarak görülmesi ve uygulanması esas alınmalıdır (Korkmaz, 2020).

Bu tip pandemi durumlarında yaşanacak felaketler değişim ve süreklilik konusundaki zorunlu değişiklikleri beraberinde getirecektir. Birçok endişeyle birlikte meydana gelen bu değişim sonucunda acaba sistemsel değişiklikler olacak mı yoksa her şey eskisi gibi mi kalacak soruları akla gelmektedir. Aslında bir örnekleme yapılacak olursak, başımıza gelen bir kötü olaydan sonra bir daha böyle bir şey yapılmayacağına dair sözler verilir. Ancak çoğu kez olay bittikten bir müddet sonra verilen sözler unutulmaya yüz tutar. İşte böylesi bir krizle karşı karşıya kalan insanoğlu acaba bu salgın hastalıktan sonra birtakım değişiklikler yapacak mı yoksa eskiye geri mi dönecektir. Aslında burada önemli olan konulardan birisi de devletlerin böyle bir durumda ne yapmaları gerektiği sorusudur. Bu küresel tehdit sınırları aşmış olup bütün toplumlar bundan etkilenmektedir. Devletlerin bu tür krizlerde mutlaka toplumlarla birlikte hareket etmeleri gereklidir. Çünkü toplum desteği ile refah ve toplumsal güven gücünü arkasına alan, iç barışı yakalamış devletler ancak ayakta kalabileceklerdir (Aydınlı, 2020).

3. TÜRKİYE TARAFINDAN ALINAN YÖNETİMSEL TEDBİRLER

Ülkeler, COVID-19 salgını en az zararlı atlatılabilmek amacıyla kamu kurumlarında ve özel sektörlerde çalışanlar için buldukları ortamlarda birtakım çalışmalar yapmakta ve bununla ilgili önlemler almaktadır. Örneğin Sağlık Bakanlığı Nisan 2020 tarihinde yayınladığı duyuruda, kapalı işyeri ve ofislerde sık sık havalandırma, işyerlerinde ultraviyole cihazları ile hava ve yüzey dezenfeksiyonu yapılması, çalışanlar arasında en az 1 metre mesafe olması, çalışanların maske takması, yemekhanede masalar ve sandalyeler arası mesafelerin en az 1 metrede olacak şekilde (tercihen 2 metre) düzenleme yapılması, el hijyenine dikkat edilmesi ve ellerin sık sık yıkanması vb. önlemlere dikkat çekerek uyarılarda bulunmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı 2020a).

Sağlık Bakanlığı tarafından krizin başlangıcından bugüne kadar birçok önlem alınmış ve alınmaya devam etmektedir. Öncelikle Mart 2020 ayında Türkiye’de Covid-19 görülmeye başladığı andan itibaren acil tedbirler kapsamında daha sıkı ve önleyici politikalar uygulanmıştır. Örneğin; okullar yüz yüze eğitime kapatılmış, kapsamlı ve kısmi olarak sokağa çıkma yasakları getirilmiş, şehirler arası girişkenliği önlemek için iller arası seyahat kısıtlamaları konulmuş, Turizm bölgeleri ile diğer bölgelerde bulunan oteller ile bunlara bağlı tesisler (plaj, kumsal vb.) yasaklanmış, gıda ve temel ihtiyaçlar haricinde işyerleri kapatılmış, insanların toplu olarak bulunduğu düğün, cenaze gibi zorunlu insanların toplu birlikte bulunma etkinlikleri durdurulmuş, zorunlu çalışanlar için münavebeli veya esnek çalışma veya evden çalışma şartlarına geçilmiştir. Ancak haziran ayından itibaren bu kısıtlamalar kademeli olarak yavaş kaldırılmaya veya gevşetilmeye başlanmış, berber ve kuaförler gibi birebir temasın olduğu yerler, insanların toplu buldukları AVM’ler, süpermarketler ile turizm ve konaklama tesisleri açılmış, düğün ve nişan organizasyonlarına izin verilmiştir. Elbette ki bunlar yapılırken hassas davranılarak bununla ilgili vatandaşlar sürekli olarak basın yayın yoluyla ve yayınlanan bilgilendirme rehberleriyle bilgilendirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı 2020b).

Diğer yandan bu önlemler alınırken, ailesinin geçimini ve iâşesini sağlamakla görevli iş yerleri kapanan vatandaşların bu mağduriyetini gidermek için ülkeler tarafından ekonomik tedbirler alınmaya çalışılmış ve bu konuda ekonomik destek paketleri açıklanmıştır. Türkiye’de Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından salgının ilk gününden bugüne kadar bu destek paketleri açıklanmıştır. Bu “Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi içerisinde; firma ve gerçek kişilerin kredi ödemelerinin ertelenerek finansman desteği sağlanması, salgından etkilenen tüm firmalara İş’e devam kredi desteği verilmesi,

işletmelere büyüklüğüne bakılmaksızın asgari ücret desteği sağlanması, Mükelleflerin muhtasar, kdv ve prim ödemelerinin ertelenmesi, işten çıkarmaları önlemek için korona virüsten etkilenen iş yerlerinde çalışanlara yönelik olarak kısa çalışma ödeneği verilmesi, ihtiyaç sahibi ailelere yardım paketleri, kamu bankalarınca aylık 5 bin tl'nin altında geliri olan vatandaşlara temel ihtiyaç desteği vb. yer almıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı 2020).

Ülkeler için alınan bu yönetsel tedbirler kadar bunların uygulanması da oldukça önem taşımaktadır. Bu tedbirlerin alınıp alınmadığı, uygulanıp uygulanmadığı konularında İçişleri Bakanlığı tarafından salgının başladığı mart ayından itibaren birtakım tedbirlerin alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bakanlık koronavirus salgınının toplum sağlığı ve kamu düzeni açısından oluşturduğu riski yönetme, sosyal izolasyonu temin, fiziki mesafeyi koruma ve hastalığın yayılım hızını kontrol altında tutma amacıyla il Valiliklerine yolladıkları genelge ve talimatlar ile kolluk kuvvetlerini aktif bir şekilde kullanarak uyguladıkları denetim ve kontrollerle süreci kontrol altında tutmaya, salgını önlemeye ve gerekli tedbirleri almaya çalıştığı bilinmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı 2020).

Sadece ilgili Bakanlıklar tarafından değil, sivil toplum örgütleri tarafından da COVID-19'la baş edebilmek amacıyla birtakım yayınlar hazırlanmıştır. Örneğin "Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği" COVID-19 salgını sürecinde çocukların, gençlerin ve ailelerin ruh sağlığını desteklemek, baş etme becerilerini geliştirmek, psikolojik iyilik hali ve dayanıklılıklarını arttırmak için bir rehber hazırlayarak yayınlamıştır. Hazırlanan rehberde, büyük ve küresel boyutta evrensel bir kriz ile karşı karşıya kalındığı, belirsiz ve sıkıntılı bir süreçten geçildiği, bu kriz dönemlerini ruhsal olarak en az zararlı atlatabilme, bu zorlu süreçten anlamlı dersler çıkarabilmenin mümkün olduğu, kaygılanma ve korkmanın son derece insani duygular olduğu vurgulanmıştır. Yine bu süreçte küçük çocukların tıbbi bilgilerinin yetersizliği ile bilişsel gelişim seviye durumu nedeniyle salgın hastalıkları anlamakta ve adlandırmakta zorlanacakları, ailelerin abartılı olarak fazla endişeli, korkutucu, aşırı titiz, koruyucu kollayıcı tutumları ile çocukların ve gençlerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecekleri ile alınması gereken önlemler anlatılmıştır (Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği, 2020).

COVID-19 belirsizlikler içerisinde seyrine devam ederken, ağır ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin de etkilendiği bu küresel ekonomik krizin ne zaman son bulacağı ve normal hayata ne zaman döneceği hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Bu amansız salgın hastalıkla mücadele ederken ekonomiyi korumak aynı derecede sağlığımızı korumak kadar önem taşımaktadır. Ülkemizde de bu salgın hastalık nedeniyle işsizlik oranlarında artış, enflasyonda artış, büyüme oranlarında düşüş, bütçe dengesizliği, üretim düşüklüğü ve dış finansman zorlukları yaşanabilecektir (ULİSA, 2020).

Mecburi izolasyon politikaları sonucunda tüketimin azalması, kapanan kafe ve lokanta vb. hizmet sektörünün durma aşamasına gelmesi, Seyahat kısıtlaması, karantina ve sokağa çıkma kısıtlamaları sonrası yaşanan üretim kaybı, sınırların kapatılması sonucunda turizm ve havacılık sektörünün sekteye uğraması, salgın sürecinde hastane, ilaç ve tıbbi cihaz giderlerinin artması bütçeye büyük bir yük getirmiştir (Yorulmaz ve Kaptan, 2020).

Ülkeler meydana gelen bu salgın hastalıklar sonucunda duran veya durma noktasına gelen üretimi tekrar canlandırabilmek, işsiz kalan vatandaşları bu sürece dahil ederek ekonomik olarak ayakta kalabilmek için bu zorlu süreçte mali teşvik paketleri, parasal teşvik paketleri, döviz kuru ve ödemeler dengesi önlemleri paketi vb. birçok ekonomik destek ve teşvik paketleri açıklamışlardır. Elgin ve Başbuğ'un çalışmasında belirttikleri üzere Türkiye'de diğer ülkelerde olduğu gibi vatandaşlarına bu kapsamda ilk planda GSYİH'nin yaklaşık yüzde 2'sine denk gelen 100 milyar TL tutarında bir paket açıklamıştır. Açıklanan mali tedbirler içerisinde, asgari emekli maaşlarının artırılması, ihtiyacı olan ailelere nakit yardım yapılması, asgari ücret desteğine devam edilmesi, kısa süreli çalışma ödeneği, telafi çalışma süresinin uzatılması, krizden etkilenen sektörler için vergi indirimi ve ötelemesi, gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinin teslim sürelerinin uzatılması, krizden etkilenen kuruluşlara doğrudan destek verilmesi vb. paket içerikleri yer almıştır. Ancak salgın hastalığın getirdiği iktisadi

yıkım ülkemizi yanlış bir zamanda ve ekonomik kırılganlıklarımızın olduğu bir dönemde yakalamıştır. Bu nedenle mali kapasitemizin sınırlı olması ve kriz ortamının uzun süreli olarak halihazırda devam etmesi bu paketlerin büyütülüp genişletilmesini engellemekte ve politikacıların elini kolunu bağlamaktadır (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü Politika Raporu 2020).

BULGULAR

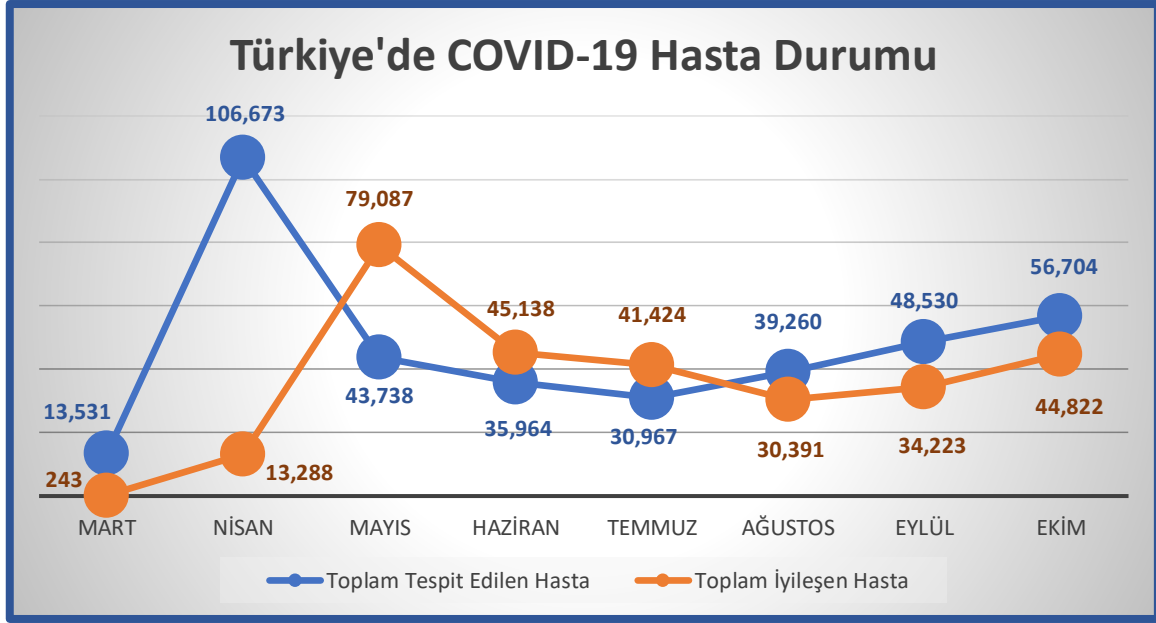
Global bir salgın hastalık olan Covid-19 dünyada birçok ölümlere yol açarken Türkiye'nin de benzer durumla karşı karşıya kalması kaçınılmazdı. Salgınla etkin bir şekilde mücadele edebilmek amacıyla Sağlık Bakanı Başkanlığında Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinden alanında yetkin enfeksiyon, mikrobiyoloji, viroloji, iç hastalıkları, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları uzmanı akademisyenlerden oluşan Bilim Kurulu kurulmuş, bilim kurulunun almış olduğu tavsiyeler doğrultusunda ilgili kurumlar ve yetkilileri tarafından birtakım tedbirlere başvurulmuştur. Tablo 1'de Türkiye'de mart ayından ekim ayı sonuna kadar toplam test sayıları, toplam hasta sayıları, toplam iyileşen hasta sayıları ve toplam vefat sayıları gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'de COVID-19 Salgın Durumu

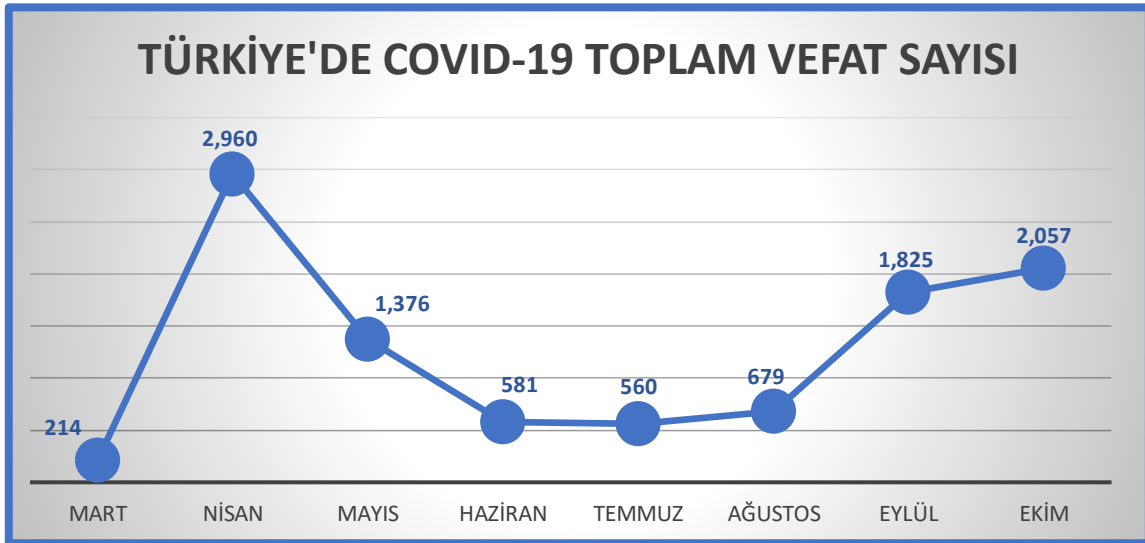
TÜRKİYE'DE COVID-19 SALGINI DURUMU				
SALGIN AYI	TOPLAM TEST SAYISI	TOPLAM HASTA SAYISI	TOPLAM İYİLEŞEN HASTA SAYISI	TOPLAM VEFAT SAYISI
MART	92.403	13.531	243	214
NİSAN	941.214	106.673	13.288	2.960
MAYIS	1.005.577	43.738	79.087	1.376
HAZİRAN	1.342.456	35.964	45.138	581
TEMMUZ	1.419.173	30.967	41.424	560
AĞUSTOS	2.337.669	39.260	30.391	679
EYLÜL	3.241.769	48.530	34.223	1.825
EKİM	3.621.553	56.704	44.822	2.057
TOPLAM	14.001.814	375.367	288.616	10.252

Kaynak: <https://covid19.tubitak.gov.tr/turkiyede-durum>

Grafik 1: Türkiye’de Toplam Tespit Edilen ve İyileşen COVID-19 Hasta Durumu

Salgının Türkiye’de görüldüğü mart ayından itibaren tespit edilen hasta sayısı ve iyileşen hasta sayısı grafikte görülmektedir. Mart ayında toplam hasta sayısı 13.531 iyileşen hasta sayısı 243, nisan ayında toplam hasta sayısı 106.673 iyileşen hasta sayısı 13.288, mayıs ayında toplam hasta sayısı 43.738 iyileşen hasta sayısı 79.087, haziran ayında toplam hasta sayısı 35.964 iyileşen hasta sayısı 45.138, temmuz ayında toplam hasta sayısı 30.967 iyileşen hasta sayısı 41.424, ağustos ayında toplam hasta sayısı 39.260 iyileşen hasta sayısı 30.391, eylül ayında toplam hasta sayısı 48.530 iyileşen hasta sayısı 34.223, ekim ayında toplam hasta sayısı 56.704 iyileşen hasta sayısı 44.822’dir. Bu veriler açıklanan resmi rakamlar olmakla birlikte, zaman zaman uzmanlar tarafından kamuoyuna yansıyan bilgilerle örtüşmediği, tartışmalı bir durum oluşturduğu ve bununda yaşanan gerçeklikle karşılaştırıldığında güven vermediği düşünülmektedir.

Grafik 2: Türkiye’de Gerçekleşen Aylara Göre COVID-19 Toplam Vefat Sayısı

Grafik 2’de toplam vefat sayıları yer almaktadır. Mart ayında 214, nisan ayında 2.960, mayıs ayında 1.376, haziran ayında 581, temmuz ayında 560, ağustos ayında 679, eylül ayında 1.825 ve ekim ayında 2.027 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 3: Türkiye’de COVID-19 Ağır Hasta Durumu

Türkiye’de salgınla ilişkili vakalar 11 Mart 2020 itibarıyla görülmeye başlanmıştır. Açıklanan veriler arasında ağır hasta durumu belirtilmiyordu. Temmuz ayı itibarıyla bu veriler güncel olarak yayınlanmaya başladı. Grafikte görüleceği üzere resmi verilere göre temmuz ayı sonu itibarıyla ağır hasta 586, ağustos ayı sonu itibarıyla 961, eylül ayı sonu itibarıyla 1.516 ve ekim ayı sonu itibarıyla 2.075 olmuştur.

TARTIŞMA

Grafik 1’de gösterilen toplam hasta sayıları ve iyileşen hasta sayıları incelendiğinde, doğal olarak pandeminin ilk aylarında hastalık yüksek bir seyir izlemiş ve hem hasta sayıları hem de vefat sayılarında bir artış gözlenmiştir. Mayıs, haziran ve temmuz aylarında iyileşen hasta sayısı toplam hasta sayısından fazla olup bu olumlu durum ağustos, eylül ve ekim aylarında tekrar tersi olan olumsuz bir duruma dönüşmüştür.

Grafik 2’de gösterilen toplam vefat sayıları incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir ki salgının ilk çıktığı mart ayından nisan ayı sonuna kadar vefat sayıları zirve yapmıştır. Mayıs ayından itibaren haziran ayına kadar tekrar hızlı bir düşüş yaşanmış, temmuz ayında aynı seviyeyi korumuş, ağustos ayında tekrar yükselişe geçmiş, eylül ve ekim aylarında ise artış hızlı bir ivme kazanmıştır.

Yine Grafik 3’te gösterilen ağır hasta durumu incelendiğinde, temmuz ayından itibaren sürekli artış gösteren bir tren izlemektedir. Görülen odur ki adeta her üç grafikte birbirini ve ortaya çıkan sonuçları doğrular niteliktedir.

İlk aylarda adeta pik yapan Covid-19 sonuçlarının, yurtiçi ve yurtdışı seyahat kısıtlamaları, sokağa çıkma kısıtlamaları, karantina, turizm ve konaklama tesisleri ile vatandaşların toplu bulunmalarına imkân veren düğün, nişan, cenaze organizasyonu kısıtlamaları, işyerlerinin kapatılması ile esnek çalışma düzenlemeleri vb. alınan yönetimsel önlemler ile haziran ayından itibaren tersine ivme kazandığı görülmektedir. Ancak alınan bu önlemler haziran ayından ağustos ayına kadar belirli bir takvim aralığında kaldırılmış veya gevşetilmiştir. Özellikle vatandaşların toplu buldukları alanlarda AVM’ler, turizm ve konaklama merkezleri, mesire alanları, düğün ve nişan organizasyon alanları vb. yerlerde bu gibi kısıtlamaların kaldırılması veya gevşetilmesi ağustos ayından itibaren etkisini göstermiştir. Bu üç ayda da ölümlerin arttığı ve toplam hasta sayısının iyileşen hasta sayısından fazla olduğu görülmektedir. Bu sayı artışı pek iyiye işaret değildir. Çünkü bu sonuçlar Covid-19’un yayılma hızını artıracak, hastane, yatak, cihaz vb. ekipman yetersizliğine yol açacak, sağlık personelinin hastalarla ilgilenme yükünü artıracaktır.

Ağır hasta sayısında sürekli bir yükseliş söz konusudur. Ağır hasta verisi oldukça önem taşımaktadır. Çünkü bu hastaların sayısının artması demek yoğun bakım ünitelerinin doluluk oranının artması demektir. Bu ise hiç istenilmeyen sonuçların doğmasına sebebiyet verecektir.

Zor dönemler aşılrken devlet “maske, mesafe, hijyen” kuralları diyerek vatandaşlarını sürekli uyarmıştır. Yine bu konular özellikle süreci yakından takip eden Sağlık Bakanı ve diğer yetkililer tarafından sık sık gündeme getirilmiş ve kontrollü sosyal hayat kurallarına uyulması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu Devletin ister ekonomik ister hastalığın seyrine bağlı olarak, isterse başka nedenlerle almış olduğu kararlar sonrasında, çok kısa bir süre içerisinde vatandaşların sosyal kontrollü hayata uymaları istenerek, konaklama, seyahat, düğün, AVM, pazar yerleri, sokağa çıkma yasağı vb. konularda almış olduğu kısıtlama ve yasaklamaları kaldırması veya gevşetmesi, vaka sayıları ile hasta ve vefat sayılarının tekrar artışa geçmesi sonucunu doğurmuştur. Pandemi dönemlerinde önemli yetkilerle donatılan kurumlar, bu dönemde yaptıkları halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları ile konuyu vatandaşa havale edip sorumluluktan kaçamaz.

Elbette ki hastalığın yayılmasında pandemi sürecinde vatandaşlara da birtakım sorumluluklar düşmektedir. Devlet her fırsatta bu sürecin “devlet-vatandaş elele” birlikte mücadele edilerek aşılabileceğini söylüyordu. Acaba vatandaşlar alınan yönetsel tedbirlere ve kurallara yeterince uyum gösteriyor muydu? Plajlarda, düğün merasimlerinde, mesire alanlarında, pazar yerlerinde, AVM’lerde alışverişte birçok vatandaşın sosyal mesafeyi korumadığı, gerektiği gibi veya hiç maske takmadığı, özellikle gençlerin bana bir şey olmaz düşüncesiyle maskesiz ve mesafesiz bir arada buldukları gerek denetim ve kontrollerde gerekse kamuoyuna yansıyan görüntülerde açıkça ortaya çıkmıştır. Krize yol açan ve tüm Dünyayı etkileyen böylesine ciddi bir salgın hastalıkla ilgili sert tedbirlerin alınıp kalabalıkların bir arada bulunmasını sağlayan umuma açık alanların bir anda halka tekrar açılması, bir dönem evde kapalı kalan insanların “virüs tehlikesi geçti” veya azaldı algılamalarına ve sorumsuzca davranabilmelerine yol açmıştır.

Hali hazırda pandemi tüm hızıyla can almaya devam etmektedir. Salgının başladığı mart-haziran ile temmuz-ekim iki dönem olarak ele alındığında sonuçlar açıkça kendini göstermektedir. Devletin bu sonuçlar ışığında alacağı ilave yönetsel tedbirler kendi vereceği karardır ve oldukça zordur. Çünkü kısıtlamalar beraberinde oldukça külfetli ekonomik bir yük getirmektedir. Bu durum ise alınacak tedbirleri ekonomik gücünüz ölçüsünde alabileceğiniz düşüncesini akla getirmektedir.

SONUÇ

Tarih boyunca insanoğlu salgın hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle küresel boyutta yaşanan bu salgın hastalıklar her yaşandığında milyonlarca insanın ölümüyle birlikte toplumda kaos ve endişeye yol açmıştır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak dünya üzerindeki sürekli seyahat ve dolaşımın sonrasında, sınır tanımayan bu salgın hastalıklar artık hızla yayılmaya başlamış, bir veya birkaç ülke yerine tüm dünyaya yayılarak global bir tehdit oluşturmuştur. Bu salgınları bertaraf etmek ve en az hasarla atlatabilmek amacıyla devletler tarafından güçleri nispetinde sağlık ve ekonomi alanında tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

Bugün dünyamız Çin’in Wuhan şehrinde ortaya çıkarak çok kısa bir sürede tüm dünyaya yayılan bir salgın hastalıkla karşı karşıya kalmıştır. Tüm dünya ülkeleri bu ölümcül virüsün yol açtığı ölümlere karşı, maske takma, sosyal mesafe, sokağa çıkma kısıtlamaları, ülke sınırlarının kapatılması gibi ancak yayılmayı önleyici tedbirler almaktan öteye geçememişlerdir. Bu önleyici tedbirlerin alınması bir zorunluluk olmakla birlikte oldukça maliyetli olmaktadır. Çünkü bu süreçte, üretimde durma, istihdamda azalma ve artan işsizlik, turizm ve seyahat gelirlerinde azalma, zorunlu ekonomik destek paketleri gibi problemler devletleri derinden etkileyecektir. Ekonomisi güçlü olan birçok ülke vatandaşlarına doğrudan sosyal yardım ve ödeme yapmaktadır. Devletler bunu ancak, ekonomik güçleri ile birlikte sağlık ve ekonomi alanındaki iyi bir kriz yönetimi ile gerçekleştirebileceklerdir.

Salgın hastalığın yol açtığı bu kriz ortamının hemen sonrasında devletler tedbirler almaya başlamış ve ekonomik teşvik paketleri açıklamışlardır. Türkiye’de devlet olarak acil eylem planlarını devreye sokarak oluşturduğu “Bilim Kurulu” tavsiyeleri doğrultusunda sağlık alanında ve olası ekonomik olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla ekonomik teşvik paketleri vb. diğer tedbirleri almaya başlamıştır. Ancak şu da iyi bilinmelidir ki, pandemi halen olanca hızıyla etkilerini sürdürmekte, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de vakalar artmaya ve can kayıpları yaşanmaya devam etmektedir.

Sonuçlar bize şunu gösterdi ki, devletin yurtiçi ve yurtdışı seyahat kısıtlamaları, sokağa çıkma kısıtlamaları, karantina, turizm ve konaklama tesisleri ile vatandaşların toplu bulunmalarına imkân veren düğün, nişan, cenaze organizasyonu kısıtlamaları, işyerlerinin kapatılması ile esnek çalışma düzenlemeleri, kolluk kuvvetleri ile denetim ve kontroller vb. alınan yönetsel önlemler ile salgını kontrol altında tuttuğu nisan ve mayıs aylarında çok iyi sonuçlar alınmıştır. Bunun tersi olarak kısıtlamaların kaldırılması veya gevşetilmesi gibi yönetsel tedbirlerde alınan yumuşatma kararları ağustos ayından itibaren salgının tekrar yükselişe geçmesine hasta ve vefat sayılarının artmasına yol açmıştır. Şüphesiz bunda kuralları uygulayacak olan vatandaşların kurallara uymama eğiliminde ki katkısı da bir gerçektir.

Devletler tarafından ne kadar tedbir alınırsa alınsın, toplumun bireyleri olan vatandaşlar tarafından bilinçli davranma ve belirlenen kurallara uyma olmazsa eğer istenilen sonuç asla elde edilemeyecektir. Ekonomik sıkıntılar sebebiyle işyerlerinde çalışmak ve sokağa çıkmak kaçınılmaz olduğundan, bilim kurulu tavsiyeleri doğrultusunda devletin ve kurumlarının, tüm işletmelerin ve buralarda çalışacak olan vatandaşların dayanışma içerisinde işbirliği yapmaları önem arz etmektedir. Halihazırda bu olumsuz durumdan tüm taraflar etkilenmekte olup bu işbirliği olmadığı takdirde telafisi güç durumlar meydana gelebilecektir. Ancak bu salgın hastalık sürecinde büyük fedakarlıklarda bulunan devlet ve kurumları ile özellikle sağlık çalışanları ve bilinçli vatandaş işbirliği ile ülkemizin bu sıkıntılı süreci en az zararla atlatacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Aksakallı, G. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Koronafobi Etkisi. <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/koronavirus-covid-19-salgini-ve-koronafobi-etkisi> (İnt.Erş.Tar. 19.06.2020)

Aktürk, H. (2020). Yeni Koronavirüs Hastalığı Pandemi Döneminde Online Yaşam ve Psikolojik Etkileri. https://www.academia.edu/43045398/Yeni_Koronavir%C3%BCs_Hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Pandemi_si_D%C3%B6neminde_Online_Ya%C5%9Fam_ve_Psikolojik_Etkileri (İnt.Erş.Tar. 19.06.2020)

Aydınlı, E. (2020). *Salgınlar ve Uluslararası Sistemin Dayanıklılığı*. Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), Nisan 2020.

Barnes, M. and Sax, P.E. (2020). Challenges of “Return to Work” in an Ongoing Pandemic. *The new england journal of medicine, Massachusetts Medical Society*, nejm.org, June 27, 2020.

Bell, D. J., Self, M. M., Davis, C., III, Conway, F., Washburn, J. J. and Crepeau-Hobson, F. (2020). Health Service Psychology Education and Training in the Time of COVID-19: Challenges and Opportunities. *American Psychological Association*, Jun 25, Vol. 2, No. 999.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (2020). *BM 06.04.2020 tarihli COVID-19 Pandemisi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Açıklama*, (Çev.) (ESHİD), 28.04.2020, İstanbul. https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/05/Covid-19_ekonomik_sosyal_haklar_v2.pdf (İnt.Erş.Tar. 19.06.2020)

Çavuşoğlu, M. (2020). *Takdim*. Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), Nisan 2020.

Deloitte (2020). *COVID-19: Çalışanlara ve Çalışma Hayatına Olası Etkileri*. Deloitte Türkiye, Sezgin, C. Ortak, İnsan Yönetimi Hizmetleri Lideri. csezgin@deloitte.com Mart 2020.

- Elgin, C. ve Başbuğ, G. (2020). COVID-19 Pandemisinin Yol Açtığı Ekonomik Krize Karşı Açıklanan Ekonomik Teşvik Paketleri: Bir Karşılaştırma ve Türkiye Örneği. *İstanbul Politik Araştırmalar Merkezi* Nisan-008 No'lu Raporu. <https://www.istanpol.org/post/covid-19-pandemisine-kar%C5%9F%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1klanan-ekonomik-te%C5%9Fvik-paketleri-bir-kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rma-ve-t%C3%BCrkiye-%C3%B6rne%C4%9Fi> (İnt.Erš.Tar. 03.07.2020)
- Greener, M. (2020). The Novel Coronavirus Epidemic: How Worried Should We be? *Independent Nurse*, (magonlineibrary.com), February (7), 7-9.
- Glasper, A. (2020). Potential Global Pandemics: The Role Of The WHO and Other Public Health Bodies. *British Journal of Nursing* (magonlineibrary.com), 29(5), 322-323.
- Korkmaz, V. (2020). Covid-19'un İşçiler Üzerindeki Etkileri ve Bir Dizi Çözüm Önerileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 114-132).
- Prime, H., Wade, M. and Browne, D. T. (2020). Risk and Resilience in Family Well-Being During the COVID-19 Pandemic. *American Psychological Association*, May 21.
- Quinn, A. and Laws, M. (2020). Addressing Community Needs and Preparing for the Secondary Impacts of Covid-19. *NEJM Catalyst is produced by NEJM Group, a division of the Massachusetts Medical Society*, nejm.org, June.
- Sibley, C. G., Greaves, L. M., Satherley, N., Wilson, M. S., Overall, N. C., Lee, C. H. J., Milojev, P., Bulbulia, J., Osborne, D., Milfont, T. L., Houkamau, C. A., Duck, I. M., Vickers-Jones, R. and Barlow, F. K. (2020). Effects of the COVID-19 Pandemic and Nationwide Lockdown on Trust, Attitudes Toward Government, and Well-Being. *American Psychological Association*, 75 (5), 618-630.
- Silverston, P. (2020). Safer Practices in the Covid-19 Pandemic. *Practice Nursing* (magonlineibrary.com), 31(5), 194-198.
- Song, L. and Zhou, Y. (2020). COVID-19 Pandemic and Its Impact on the Global Economy: What Does It Take to Turn Crisis into Opportunity? *China & World Economy* / 1–25, Vol. 28, No. 4, 2020 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cwe.12349>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2020). *COVID-19 Ekonomik İstikrar ve Kalkınma Paketi*. 14 Nisan 2020. https://www.ostim.org.tr/Files/IcerikDosya/4-2020/686-covid-19_ekonomik_istikrar_kalkanipaketi_ve_diger_tedbirler.pdf (İnt.Erš.Tar. 27.10.2020).
- T.C.İşçileri Bakanlığı (2020). *Koronavirüs Konulu Ek Genelge*. 2 Ekim 2020. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-konulu-ek-genelge>. (İnt.Erš.Tar. 27.10.2020)
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020a). *COVID-19 Kapalı İşyeri/Ofislerde Alınacak Önlemler*. 06 Nisan 2020, <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/toplumda-salgin-yonetimi/covid-19-KapaliIsYeriOfislerdeAlinacakOnlemler-09042020.pdf> (İnt.Erš.Tar. 02.07.2020)
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020b). *COVID-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi, Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması*. 19 Ekim 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66393/covid-19-salgin-yonetimi-ve-calisma-rehberi.html> (İnt.Erš.Tar. 27.10.2020)
- Terzioğlu, A. (2020). Covid-19 ve Toplumsal Değişimlerin Gizli Öznesi Olarak Salgınlar. <https://sarkac.org/2020/04/covid-19-ve-toplumsal-degisimlerin-gizli-oznesi-olarak-salginlar/> (İnt.Erš.Tar. 19.06.2020)
- Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği (2020). *Covid-19 (Korona) Virüs Salgını Sırasında Aile, Çocuk ve Ergenlere Yönelik Psikososyal ve Ruhsal Destek Rehberi*. <https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2020/03/cogepdercovid-19rehberi30mart2020.pdf.pdf> (İnt.Erš.Tar. 19.06.2020)
- ULİSA (2020). *Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULİSA), Nisan, 12(1).
- Winter, G. (2020). Preparing For COVID-19: What Can The Past Teach Us? *Journal of Prescribing Practice*, (magonlineibrary.com), 2(4), 172-173.

Wood, C. (2020). Infections Without Borders: A New Coronavirus in Wuhan, China. *British Journal of Nursing (magonlineibrary.com)*, 29(3), 166-167.

Yorulmaz, R. ve Kaptan, S. (2020). *Kovid-19 ile Mücadele Sürecinde Maliye Politikalarının Rolü. (Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri.)* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULİSA), Nisan, 12(1).

Zeidel, M.L., Kirk, C. and Linville-Engler, B. (2020). Opening Up New Supply Chains. *The new england journal of medicine, Massachusetts Medical Society*, nejm.org, June.